

Porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien pilotoinnit (HKS-pilotit) -hanke

Loppuraportti

Projektikoodi: 4400T-0713

Asianro: VN/25184/2022

Maa- ja metsätalous-
ministeriö

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Tausta	1
3. Hankkeen toteutus.....	1
4. Ehdotetut laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmat	3
5. Ehdotuksen vaikutusten arviointi.....	3
5.1. Paliskunnille tehdyn kyselyn tulokset.....	4
5.2. Pilotointityön tulokset	5
5.3. Vaikutusten arvioinnin rajoitukset.....	7
6. Suositukset jatkotyöhön	8
Lähdeluettelo	16
Liitteet	18

1. Johdanto

Tämä on Porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien pilotoinnit (HKS-pilotit) -hankkeen (projektikoodi: 4400T-0713, asianro: VN/25184/2022) loppuraportti.

Loppuraportissa käydään tiivistetysti läpi asian tausta, hankkeen työskentely sekä ehdotusten vaikutukset. Lopussa esitetään hankkeen tulosten pohjalta laaditut suositukset jatkotyöskentelyyn. Liitteenä on hankkeessa laaditut alustavat suunnitelma- ja raportointilomakkeet.

2. Tausta

Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) asetti 12.10.2018 työryhmän (MMM039:00/2018), joka valmisti esityksen suurimmista sallituista poroluvuista vuosille 2020–2030. Suurimmat sallitut poroluvut-työryhmän työn pohjalta MMM pysytti ennallaan paliskuntien poroluvut kymmenvuotiskaudella 2020–2030. Työryhmä esitti laadittavaksi paliskuntakohtaiset, velvoittavat laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmat (HKS). Laidunten HKS:n tavoitteeksi määriteltiin porolaidunten kestävä käytön edistäminen, porolaidunnuksen optimoiminen luonnon monimuotoisuutta edistävällä ja turvaavalla tavalla sekä porolaidunnuksen ja muun maankäytön välisten ristiriitojen vähentäminen. Laidunten HKS:lla tavoitellaan elinympäristöjen parempaa tilaa ja elinkeinon laidunvarojen varmistamista tulevaisuudessa. MMM asetti 1.11.2021 porotalouden tulevaisuustyöryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella toimintamallia laidunten HKS:lle.

Paliskuntain yhdistys (Py) sai MMM:ltä rahoituksen hankkeelle paliskuntien porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmien (HKS) pilotointia varten. Hankkeen tarkoituksena oli 1) pilotoida käytännössä HKS-prosessi yhteistyössä kolmen poronhoitoalueen eri osissa sijaitsevan pilottipaliskunnan kanssa, 2) laatia tarkoituksenmukainen sisällöllinen toteutusmalli HKS:lle ja 3) selvittää prosessuaalinen malli HKS:ien jakeluun ja tallentamiseen sekä selvittää mahdollisten uusien tietojärjestelmien ja tallennuspalvelujen tarve ja erilaisten toteutusvaihtoehtojen kustannukset.

Py:n pilotointihankkeen kanssa yhtäaikaaisesti käynnissä oli MMM:n tilaama ja Päivi Lundvallin (Reflek Oy) toteuttama hanke, jonka puitteissa järjestettiin informaatio- ja keskustelutilaisuuksia Porotalouden tulevaisuustyöryhmän loppuraportin linjauksista paliskunnille ja keskeisille sidosryhmille. Hankkeessa tuotettiin selvitys, joka kokosi paliskuntien ja sidosryhmien näkemyksiä laidunten HKS:ien esitetystä toimenpidevaihtoehdoista ja mahdollisista toimeenpanon haasteista.

3. Hankkeen toteutus

Hankkeen kesto oli 13 kuukautta ajalla 1.12.2022–31.3.2024. Vastuullisena johtajana oli Aarre Jortikka ja projektipäällikkönä Vilma Sanaksenaho Paliskuntain yhdistyksestä. Hanketta seurasi MMM:ssa Tapani Sirviö Ruokaosastolta. Hankkeelle ei asetettu ohjausryhmää, mutta hankkeesta viestittiin säännöllisesti Lapin ELY-keskuksen (ELY) ja Lapin aluehallintoviraston (avi) edustajille. Hankkeeseen osallistui kolme pilottipaliskuntaa eri puolilta poronhoitoaluetta; eteläiseltä, keskiseltä ja pohjoiselta alueelta. Hankkeessa toteutettiin lisäksi kysely poroisännille

taustatiedon keräämiseksi. Kattavammin paliskuntien ja eri sidosryhmien näkemyksiä on kartoitettu Päivi Lundvallin (Reflek Oy) toteuttamassa hankkeessa ja nämä näkemykset on otettu huomioon suosituksissa.

Porotalouden tulevaisuustyöryhmä toteaa loppuraportissaan (2023) pilotointien huomioon ottamisen HKS:n jatkotyössä tärkeäksi. Hankkeessa selvitettiin toimintamallia ja arvioitiin tarpeita paliskuntien kouluttamiseen ja neuvontaan suunnitelmien laatimisen tueksi. Laidunten HKS:t ovat uusi asia elinkeinolle ja hankkeen tulosten tavoitteena on palvella kaikkia paliskuntia niiden tekemisessä.

Kukin pilottipaliskunta valitsi kaksi toimenpidettä, mietti suunnitelman tavoitteita ja toimenpiteiden toteuttamista. Hankkeen aikana vierailtiin jokaisen pilottipaliskunnan luona kolme kertaa. Valmiit laidunten HKS:t esiteltiin paliskuntien kevätkokouksissa. Pilottipaliskunnat eivät tehneet vielä virallisia valintoja eli suunnitelmista ei päätetty kokouksissa vielä pilotoinnin aikana. Pilottipaliskunnat saavat pilotoinnin jälkeen valmiit suunnitelmat käyttöönsä jatkotyötä ja varsinaisia päätöksiä varten. Pilotoinnin aikana kartoitettiin mahdollisia ongelmakohtia ja haasteita prosessissa sekä otettiin talteen esille nousseita hyviä käytäntöjä.

HKS-pilointi-hankkeen yhtenä tehtävänä oli selvittää HKS-prosessin vaiheet, datan tallentamiseen ja jakeluun liittyvät tarpeet sekä mahdollisten uusien tietojärjestelmien tarve sekä kustannukset. Hankkeen aikana on laadittu luonnokset HKS-prosessissa tarvittavista lomakkeista (Liitteet 1–2) pilotointia sekä vuosittaisen raportoinnin kuvailemista varten. Lomakkeet ovat vasta luonnoksia, sillä niihin voi tulla muutostarpeita jatkotyön edetessä. Hankkeessa tehtiin myös yksi esimerkkilomake Paliskuntain yhdistyksen porotalousneuvonnan tueksi. Hankkeen aikaista työskentelyä varten luotiin visuaalinen prosessikaavioluonnos HKS-prosessin etenemisestä suunnitelman laatimisesta sen raportointiin saakka. Lomakkeet ja prosessikaavio on tehty Porotalouden tulevaisuustyöryhmän ja sen alatyöryhmän tuottamien materiaalien pohjalta. Hankkeen vastuullinen johtaja teki hankkeen aikana tietojärjestelmäselvitystä liittyen mm. erilaisten paikkatietoon ja karttajulkaisuun liittyvien tekniikoiden käyttöön sekä ominaisuuksiin. Tekniikoihin kuuluvat muun muassa Leaflet, OpenStreetMap sekä Mapbox. Nykyisten paikkatietojärjestelmien sopivuutta kartoitettiin myös laidunten hoidon ja käytön suunnittelun tueksi. Paliskunnat voivat hyödyntää suunnittelutyössä Suomen ympäristökeskuksen (Syke) Liiteripaikkatietojärjestelmää, joka sisältää laajasti eri tietosisältöjä.

Hankkeen aikana tehtiin yhteistyötä eri tahojen kanssa. Yhdessä ArcticHubs- tutkimushankkeen kanssa toteutettiin alkukartoituskysely paliskunnille paikkatiedoista, porotaloussuunnittelusta ja tulevista laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmista. Kyseilyn tulokset esiteltiin Poromies-lehdessä 2/2023 (Sanaksenaho, 2023). Yhdessä Climini (*Porotalouden sopeutuminen ilmastonmuutokseen – miten ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset voidaan minimoida?*) -tutkimushankkeen kanssa järjestettiin työpajapäiviä, joissa pohdittiin ilmastonmuutokseen sopeutumisen keinoja pilottipaliskunnissa. Hankkeen aikana vierailtiin kahdessa Päivi Lundvallin (Reflek Oy) paliskunnille järjestämässä informaatio- ja keskustelutilaisuudessa. Yhdessä Luonnonvarakeskuksen ja Syken edustajien kanssa toteutettiin lehtijuttu Poromies-lehteen 4/2023 Liiteri-järjestelmän hyödyntämisestä suunnitelmien laadinnan apuna (Sanaksenaho, Kumpula ja Oinonen, 2023). Hankkeessa järjestettiin neljä tilannekatsausta MMM:n, Lapin ELY:n ja Lapin avi:n edustajille ja kaksi työpajapäivää Py:n henkilökunnalle. Hankkeesta viestittiin säännöllisesti Py:n hallitukselle. Hanketta esiteltiin Py:n ja Metsähallituksen välisessä neuvottelussa. Pilottipaliskuntien kesken järjestettiin yksi yhteinen Teams- kokous pilotoinnin aikaisten ajatusten vaihtamista varten. Hankkeesta viestittiin laajemmin Poromies- lehdessä sekä Poromies-lehden blogissa. Hanketta esiteltiin poroisäntien ja varaporoisäntien päivillä

Rovaniemellä 12.4.2023 ja hankkeen tuloksia esiteltiin poroisäntien ja varaporoisäntien päivillä Rovaniemellä 9.4.2024.

4. Ehdotetut laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmat

Porotalouden tulevaisuustyöryhmä luonnosteli laidunten HKS:ien sisältöluonnoksen, toimenpiteiden kuvauksen ja indikaattorit sekä HKS-prosessikuvauksen Suurimmat sallitut poroluvut -työryhmän raportin pohjalta. Työryhmä toi esille myös joitain havaintoja lainsäädäntötyöhön liittyen. Työryhmän loppuraportin liitteenä oli laidunten HKS:ien runko. Porotalouden tulevaisuustyöryhmän materiaalien pohjalta HKS-prosessi etenisi paliskunnissa seuraavasti:

1. Paliskunnan hallitus valmistelee kevätkokoukselle esityksen HKS:sta
2. Paliskunta hyväksyy HKS:n
3. Paliskunta pyytää Lapin ELY-keskusta tarvittaessa lausumaan HKS:n valittujen toimenpiteiden tarkoituksenmukaisuudesta ja toteutustavoista
4. Valmis HKS viedään tiedoksi paliskunnan kevätkokoukseen tai muokattu HKS viedään hyväksyttäväksi paliskunnan kevätkokoukselle
5. HKS:n raportointi tulevina vuosina: paliskunnan syyskokouksessa tehdään päätös HKS-raportoinnista vuosikertomuksen hyväksymisen yhteydessä (PHA 3§)
6. Paliskunnan vuosikertomuksen jäljennös liitteineen toimitetaan Paliskuntain yhdistykselle
7. Paliskuntain yhdistyksen on toimitettava jäljennös paliskunnan vuosikertomuksesta Lapin aluehallintovirastolle (avi) valvontaa varten marraskuun loppuun mennessä (PHA 12 §).

Paliskunnan laidunten HKS tehdään erillisenä dokumenttina ja sen toteutuksen raportointi tulee paliskunnan vuosikertomuksen liitteeksi.

Laidunten HKS:ien toimenpiteet ovat Porotalouden tulevaisuustyöryhmän loppuraportissa esitetyn mukaisesti:

1. Vähintään 7 % eloporomäärän lasku suhteessa suurimpaan sallittuun eloporomäärään
2. Aikainen teurastus 1.6.–15.11. välisenä aikana tai ennen erillisille talvilaitumille siirtämistä
3. Jäkälälaidunten tilan parantaminen
4. Kesälaidunkierron kehittäminen
5. Paliskuntien tai tokkakuntien yhdistäminen tai yhteistyön kehittäminen

Tarkemmat toimenpiteiden kuvaukset on esitetty Porotalouden tulevaisuustyöryhmän loppuraportissa.

5. Ehdotuksen vaikutusten arviointi

Tässä kappaleessa esitetään pilottipaliskuntien kanssa työskentelyssä esille nousseita asioita. Taustatietona käydään läpi hankkeessa tuotetun kyselyn päätuloksia. Kyselyssä kartoitettiin laidunten hoidon ja käytön suunnittelua rajoittavia tekijöitä. Kyselyyn vastasi 54 paliskunnan poroisännistä 27. Vastanneet paliskunnat sijoittuvat tasaisesti ympäri poronhoitoaluetta. Poronhoitoalue on laaja ja paliskunnat ovat

keskenään erilaisia laitumiltaan ja poronhoitotavoiltaan, mikä vaikuttaa niin poronhoitotöihin kuin elinkeinonharjoittamisen reunaehtoihin. Päivi Lundvallin (Reflek Oy) toteuttaman hankkeen loppuraportissa (2023) kuvataan paliskuntien tilanteita ja laidunten hoitoon ja käyttöön liittyviä vaikutuksia laajemmin 50 paliskunnan osalta.

5.1. Paliskunnille tehdyn kyselyn tulokset

Minkälaisia haasteita paliskunnat kokevat?

Suurin osa kyselyyn vastaajista koki paliskunnan suurimmaksi haasteeksi erilaiset häiriötekijät. Häiriötekijöihin lukeutui muun muassa muu maankäyttö kuten esimerkiksi tuulivoima, kaivokset, metsätalous, vesivoima, matkailu ja haaskakuvaus. Eri maankäyttömuodot koettiin uhkana sen mukaan, miten niitä esiintyi paliskunnan alueella. Vastauksissa nousi esille metsätalouden vaikutukset laitumiin ja laajemmin kumulatiiviset vaikutukset laitumien kuntoon vuosikymmenien saatossa. Metsätalous on vaikuttanut erityisesti talvilaidunten kuntoon heikentämällä jäkälä- ja loppolaidunten tilaa niin valtion mailla kuin yksityismaillakin.

Paliskunnissa koettiin, että neuvotteluuyhteys valtion metsätalousmailla on parantunut, mutta yksityismetsien käsittelyssä tulisi pyrkiä poronhoidon parempaan huomiointamiseen. Laidunkierron kehittäminen ja toimenpiteiden toteuttaminen riippuu siitä, miten muu maankäyttö muuttaa laidunkiertoa ja vaikuttaa laidunten käytettävyyteen. Muun maankäytön aiheuttamat laidunmenetykset vaikeuttavat olennaisesti paliskunnan mahdollisuuksiin kehittää laidunkiertoaan sillä laidunpinta-ala pienenee suoraan ja epäsuoraan ja näin laidunpaine kasvaa muissa osissa.

Paliskunnissa vaikutetaan jo nykyisellään monin tavoin porolaidunten tilaan. Paliskunnat voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa laidunten tilaan, mutta porolaitumille kohdistuu muiden maankäyttäjien toimesta enenevissä määrin paineita. Vastauksissa koettiin, että muu maankäyttö aiheuttaa suurimmat muutokset laitumiin ja vaikuttaminen siihen koettiin haasteena. Vastauksissa koettiin tärkeäksi vaikuttaminen muuhun maankäyttöön paliskunnan alueella ja tätä kautta laidunten tilaan. Osassa vastauksia kerrottiin paliskunnan laiduntilanteen olevan tällä hetkellä hyvä, kuitenkin uhkana nähtiin muun maankäytön lisääntyminen tulevaisuudessa ja sen vaikutukset paliskuntien laidunten tilaan.

Muita häiriötekijöitä olivat muun muassa pedot, kelkkailu ja metsästyskoirien aiheuttamat häiriöt. Esimerkiksi pedot ja metsästyskoirat vaikuttavat porojen pysymiseen halutuilla laidunalueilla, sillä ne voivat ajaa porot alueille, joissa porojen ei kuuluisi laiduntaa sinä aikana. Metsästyskoirien ja petojen aiheuttama häiriö voi myös viivästyttää ja vaikeuttaa porojen kokoamista ja siten erotusten pitämistä. Usea vastaaja näki haasteena myös ilmastomuutoksen ja sen vaikutukset. Vastauksissa korostettiin sitä, että poronhoito on vuosittain tasapainoilua luonnon kanssa. Laidunten käyttö ei välttämättä toteudu joka vuosi suunnitelmien mukaan, jos esimerkiksi ilmasto- ja luonnonolosuhteet muuttuvat. Osa koki haasteeksi ravinnon, laidunten tai työresurssien riittävyyden.

Toimenpiteiden toteuttamisen osalta haasteena nähtiin esimerkiksi aikaisen teurastuksen osalta luonnonolosuhteiden vaikutukset sekä porolihakauppojen viivästyminen tai muutokset ostajissa. Olosuhteet voisivat olla hyvät erotusten aloittamiseen, mutta voi olla tilanteita, ettei poronlihakauppoja ole saatu tehtyä ajoissa. Laidunkierron kehittämisen osalta porojen sopeutuminen uuteen laidunkiertoon voi viedä aikaa porosukupolvien ajan. Laidunkiertoaitoja tai paliskuntien raja-aitoja ei ole mahdollista rakentaa kaikkialle riippuen maastosta, vesistöjen sijainnista ja maanomistussuhteista. Jäkälälaidunten tilan parantamisen toimenpiteen osalta

kyselyssä tuli esille huomio siitä, paikoitellen luppo nähtiin jäkälää tärkeämpänä ravinnonlähteenä talvella.

Mitä toimenpiteitä valittiin?

Kyselyssä eniten valintoja kohdistui aikaisen teurastuksen toimenpiteeseen. Toiseksi eniten valintoja kohdistui jäkälälaidunten tilan parantamiseen ja kesälaidunkierroksen kehittämiseen. Näiden jälkeen tuli 7 % eloporomäärän lasku suhteessa suurimpaan sallittuun eloporomäärään ja muutama vastaaja valitsi paliskuntien yhdistämisen. Toisen hankkeen tulosten mukaan 7 % eloporomäärän lasku suhteessa suurimpaan sallittuun eloporomäärään oli toiseksi suosituin toimenpide (Lundvall, 2023). Ero on selitettävissä kyselyiden otannalla. On huomattava, että nämä ovat olleet paliskuntien alustavia valintoja toimenpiteistä ja lopulliset valinnat voivat vielä erota näistä. Kyselyiden tulokset näyttivät sen, että kaikkiin toimenpiteisiin kohdistui valintoja, joten niitä voidaan pitää toteutuskelpoisina ja niistä löytyvät paliskunnille sopivat vaihtoehdot. Toimenpiteiden valitsemisen perusteluina kerrottiin, että ne sopivat paliskuntien tilanteeseen parhaiten ja voivat olla joiltakin osin jo käytössä paliskunnissa osana normaalikäytäntöä optimaalisissa olosuhteissa. Parhaimmillaan valitut toimenpiteet tukevat toisiaan ja muodostavat kokonaisuuden, jolla on vaikutusta niin laidunten kestävään ja monipuoliseen käyttöön kuin paliskunnan toiminnan optimoimiseen.

Mitä paliskunnat tarvitsevat?

Kyselyssä kartoitettiin mitä paliskunnat tarvitsisivat laidunten hoidon ja käytön suunnittelun tueksi. Kyselyn mukaan tarvitaan koulutusta, neuvontaa, suunnitelmille hyvä ohjeistus ja pohja, tiedotusta laajasti kaikille paliskunnissa, lisäresurssija tilastojen laatimiseen ja paikkatietoaineiston hyödyntämisen kehittämiseen ja vuorovaikutusta muun maankäytön kanssa.

5.2. Pilotointityön tulokset

Kaikki kolme pilottipaliskuntaa valitsivat samat toimenpiteet; aikaisen teurastuksen ja kesälaidunkierroksen kehittämisen.

Aikainen teurastus

Aikaisen teurastuksen osalta eräs pilottipaliskunta pohjasi toimenpiteen toteuttamisen paliskunnan laidunkierroksiaan. Laidunkierroksia tehostaa porojen laidunkäytön hallintaa ja porojen käsittelyä syksyisin. Laidunkierroksia myös estää teurastusporojen kulkeutumisen talvilaidunalueelle. Toimenpiteen toteuttamisen uhkana voi olla, että porot eivät kulkeudu oikea-aikaisesti laidunkierroksien varteen ja ovat hajallaan, mikä lisää työ määrää ja viivästyttää porojen käsittelyä. Tähän vaikuttaa sää- ja laidunolosuhteet. Kahdessa muussa pilottipaliskunnassa ei ollut laidunkierroksia, mutta sielläkin toimenpiteen toteuttaminen nojasi porojen luontaiselle laidunkierrokselle. Porojen siirtyessä kesälaidunalueilta syyslaidunalueille, porot kootaan erotuksiin ja käsitellään. Toisessa näistä pilottipaliskunnasta porot kerättiin kotitarhoihin pääsääntöisesti marras-joulukuun aikana, jolloin suurin osa poroista ei ole talviaikana kuluttamassa laitumia. Kaikissa kolmessa pilottipaliskunnassa aikaiseen teurastukseen pyrittiin jo nykykäytännön mukaisesti. Syksyn töiden tehostamisessa käytetään apuna muun muassa GPS-paikantimia, droneja ja helikopteria.

Aikaisen teurastuksen toteuttamisen uhkana nähtiin syksyn sääolosuhteet, joiden vuoksi poroja ei saataisi syksyllä koottua ja kausi venyisi pitkään. Ilmastonmuutos lisää sääolosuhteiden vaihtelevuutta. Esimerkiksi sateinen syksy ja aikainen lumen tulo vaikuttavat porojen kokoamisen onnistumiseen. Syksyiset lämpötilojen vaihtelut ja vesi- ja lumisateiden vuorottelut altistavat maanpohjan homehtumiselle ja ravinnon pilaantumiselle tai jääkerroksen muodostumiselle maan pinnalle. Tämän

johdosta porot voivat lähteä vaeltamaan mikä vaikuttaa porojen kokoamiseen. Tällaiset syksyn vaikutukset tulivat esille myös Climini-tutkimushankkeen loppuraportissa, jossa on listattu ilmastonmuutoksen vaikutuksia porotaloudelle muinakin vuodenaikoina (Rasmus ym., 2023). Sääolosuhteiden lisäksi porolihakauppojen venyminen vaikuttaa teurastusten aloitusajankohtaan, vaikka sääolosuhteet olisivatkin suotuisat ettotöiden aloitukselle. Uhka voi olla myös odottamattomat markkinoiden muutokset tulevaisuudessa. Aikaisen teurastuksen toteutumiseen vaikuttavana tekijänä nähtiin metsästyskoirien ja petojen aiheuttamat häiriöt syksyn poronhoitoille. Petopyynti voi myös keskeyttää syksyn poronhoitotyöt ja vaikuttaa siten erotusten viivästymiseen.

Kesälaidunkierron kehittäminen

Kesälaidunkierron kehittämisen toimenpiteen yksi pilottipaliskunnista pohjasi laidunkiertoiden oikea-aikaiselle käytölle, jonka avulla porot siirretään systemaattisesti talvilaitumilta kesälaitumille. Porot laiduntavat kesällä alueella, jossa ne hillitsevät pensoittumista. Paliskunnan tavoitteena on kehittää kesämerkitysten järjestämistä niin, ettei kesämerkitystä järjestettäisi isoissa tokissa vaan käsiteltäisiin porot eri alueittain tehokkaasti pienemmissä erissä. Tällöin laidunnus jakautuu laajemmalle alueelle. Vahinkojen ennalta ehkäisemiksi suunnitelmissa on siirtää hirvaita kesäpuolelle alueelle, jossa ei ole asutusta eikä viljelyksiä. Laidunkiertoa estää porojen kulkeutumisen valtatielle. Laidunten parantamiseksi paliskunta neuvottelee ja käy aktiivista vuoropuhelua Metsähallituksen kanssa poronhoitoa huomioivista metsänhoitokäytännöistä kuten ylitieiden taimikoiden harventamisesta. Uhkana kesälaidunkierron kehittämisen toimenpiteen toteuttamiselle on alueelle kaavailtu potentiaalinen tuulivoima-alue. Välttämäisalueen ja poron kulkemisen muuttumisen myötä laidunpaine ja kuluminen lisääntyisi tietyillä alueilla, mikä vaikuttaisi myös vasojen teuraspainoihin ja sitä kautta teurastuottoihin. On tutkittu, että porot pyrkivät välttämään tuulivoima-alueita sekä voimaloiden rakentamisen että niiden toiminnan aikana ja ovat erityisesti vasonnan aikana herkkiä häiriölle. Tuulivoima-alueiden on todettu vaikuttavan negatiivisesti porojen luontaiseen liikkumiseen laidunten välillä sekä laidunten käyttöön. (Skarin ym., 2015 & 2018.)

Toinen pilottipaliskunta kuvasi kesälaidunnuksen kohdentuvan syrjäisille, asumattomille alueille: suoalueille, jokien ja purojen varsille. Paliskunnan runsaiden kevät- ja kesälaidunalueiden ansiosta porot pystyvät laiduntamaan poissa häiriöalueilta. Porojen luontaista laidunkiertoa tuetaan ja yksittäisiin ongelmatilaisiin reagoidaan. Maanviljelysten osalta ongelmatilanteita on ehkäisty aitaamalla. Suoja-aidat tarkistetaan vuosittain ja korjataan tarvittaessa. Hyvien ja riittävien laidunten sekä alhaisen porotiheyden ansiosta laidunpaine jakautuu tasaisesti ja laidunten kannalta kestävästi. Porojen kesäaikainen laidunnus hillitsee pusikoitumista. Paliskunta neuvottelee ja käy aktiivista vuoropuhelua Metsähallituksen kanssa ennallistamis- ja elvyttämistoimista mm. poronhoitoa huomioivista metsänhoitokäytännöistä ja ennallistamistarpeissa olevista suoalueista.

Kolmas pilottipaliskunta kuvasi suunnitelmassaan kesäaikaisen luontaisen laidunkierron tukemista ja sen jatkuvuudesta huolehtimista tulevaisuudessa. Vasonnan jälkeen porot valitsevat laitumensa itse, eikä niille aiheuteta lisästressiä kesämerkauksilla. Maastossa liikkumista maastoajoneuvoilla kesämaanaikana vältetään, että maastot eivät kulu ja porot saavat olla rauhassa. Laidunnus ylläpitää tiettyjä tunturibiotooppeja ja esimerkiksi estää pienten ja hitaasti kasvavien lajien katoamista ja hidastaa siten ilmastonmuutoksen lajien monimuotoisuutta kaventavia vaikutuksia (Kaarlejärvi ym., 2017). Porojen kesäaikainen laidunnus ja ravinnon hankinta estävät omalta osaltaan tunturialueiden pusikoitumista ja siten hidastavat ilmaston lämpenemistä. Laidunnus pitää tunturit avonaisina ja sitä kautta lisää merkittävästi lämpösäteilyn heijastumista takaisin ilmakehään lumipeitteisenä aikana.

Avoimilla alueilla lumipeite myös säilyy pidempään, joka pidentää aikaa, jolloin säteily pääsee heijastumaan takaisin ilmakehään. (Cohen ym., 2013.) Ilmastomuutoksen myötä mänty leviää tunturialueille, mikä voi aiheuttaa ongelmia porojen laiduntamiselle ja luontaiselle laidunkierrolle tulevaisuudessa.

Porolaidunnus hillitsee ilmaston lämpenemistä ja lisää tunturialueilla kasvillisuuden monimuotoisuutta. Laidunnuksen monet vaikutukset (Beest ym. 2016; Bernes ym. 2015; Cohen ym. Stark ym. 2023 & Vuorinen ym. 2017) tulee huomioida osana porolaidunten HKS:ia. Viimeaikaisimmat tutkimukset auttavat myös ymmärtämään porolaidunnuksen merkitystä osana havumetsien hiilensidontaa (Kantola ym., 2023).

Porolaitumien ennallistaminen ja elvyttäminen osana porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmia

Kaikki pilottipaliskunnat kokivat tärkeäksi vaikuttamisen muuhun maankäyttöön paliskunnan alueella ja tätä kautta laidunten tilaan. Ennallistaminen ja porolaitumien elvyttäminen nähtiin porojen laidunnuksen kohdentamisen lisäksi konkreettisina tapoina vaikuttaa laidunten tilaan pitkällä aikavälillä.

Metsätalouden toimintaan, kuten hakkuihin, harvennuksiin ja maanmuokkauksiin vaikuttaminen paliskunnan alueella tulivat esille metsäalueen pilottipaliskuntien kanssa. Luppolaitumien ylläpitäminen ja lisääminen nähtiin tärkeänä samoin kuin sekametsäisyys ja peitteinen metsänhoito, hakkuutähteiden kerääminen sekä harvennustarpeiden huomioon ottaminen. Jos entisiä talousmetsiä siirtyy suojelualueiden piiriin, niitä tulisi voida harventaa esim. luonnonhoidollisena toimenpiteenä. Suoalueiden ennallistamisella voidaan elvyttää ja lisätä kesälaitumia. Säästölaitumien merkitys poronhoidolle korostuu tulevaisuudessa ilmastomuutoksen vaikutuksesta. Säästölaitumilla tarkoitetaan alueita, jotka eivät ole aktiivisessa käytössä juuri nyt, mutta joiden merkitys voi korostua vaikeiden sääolosuhteiden tai muun maankäytön vaikutuksesta tulevaisuudessa. Säästölaitumia saadaan yhteensovitamalla metsätalouden toimintaa yhä paremmin poronhoidon kanssa. Joissain paikoin se voi edellyttää jopa joidenkin poronhoidolle tärkeiden kohteiden suojelua. Vanhojen metsien suojelun edistäminen on luppolaidunten säilymisen kannalta tärkeää.

Metsähallitus on jo tehnyt yhteistyötä joidenkin paliskuntien kanssa ennallistamiskohteita ja -toimia suunnitellessa. Tätä yhteistyötä ja sen kehittämistä pidetään erittäin tärkeänä. Porolaidunten ennallistaminen edistää samalla hiilensidontaa ja luonnon monimuotoisuuden elpymistä.

5.3. Vaikutusten arvioinnin rajoitukset

Pilotoinnin rajoitteena oli se, että kaikki kolme pilottipaliskuntaa valitsivat samat toimenpiteet, joten muut toimenpidevaihtoehdot jäivät pilotoinnin ulkopuolelle. Pilotointi tehtiin perustuen Suurimmat sallitut poroluvut- työryhmän ja Porotalouden tulevaisuustyöryhmän materiaaleihin ja mietintöihin. Pilotoinnin aikana oli edelleen paljon avoimia kysymyksiä muun muassa HKS-prosessiin liittyen. Kaikkia prosessin osa-alueita ei ollut tämän takia mahdollista arvioida eikä täten kaikkia vaikutuksia tunnista.

6. Suositukset jatkotyöhön

Tutkimustietoa ja työkaluja laidunten hoidon ja käytön suunnittelun tueksi

Laidunten hoidon ja käytön suunnittelun tueksi tarvitaan edelleen lisää tutkimusta ja tietoa. Jäkälälaidunten määrä ja merkitys talvilaidunalueina vaihtelee paliskunnittain. Jäkälä- ja loppolaidunten häviämiseen tai heikkenemiseen on vaikuttanut porolaidunnuksen ohella voimakkaasti erityisesti metsätalous ja muu maankäyttö, joten ei ole relevanttia tarkastella poromääriä ja laidunten kestäväää käyttöä pelkästään suhteessa jäkälälaidunten tilaan, vaan tarvitaan muitakin arviointiperusteita. Lisätutkimusta tarvittaisiin muun muassa porolaidunnuksen hyödyistä eri laiduntyypeillä. Paliskunnat voisivat käyttää tietoa suunnitelmien tekemisen tukena. Kymmenen vuotta suunnitelmien toteutuksen aloittamisen jälkeen tulisi laatia laiduninventointi suunnitelmien tulosten arvioimiseksi. Inventoinnissa tulisi arvioida kevät-, kesä-, syys- ja talvilaidunalueet.

Alueet eroavat laiduntyypeiltään, poronhoitotavoiltaan ja maankäyttömuodoiltaan, jolloin myös laidunten tilaan vaikuttavat useat erilaiset tekijät, mikä tulee huomioida laidunresurssien määrän, laadun ja käytettävyyden arvioinnissa sekä niiden muutosten selvittämisessä. Erilaisia indikaattoreita tulisi kehittää seurantaan, paliskuntien tilanteet ja suunnitelman tavoitteet huomioiden. Laidunalueita voisi arvioida esimerkiksi suhteessa vassojen teuraspainojen kehitykseen kymmenvuotiskaudella. Inventoinnissa tulee ottaa huomioon muut laitumia kuluttavat ja muuttavat tekijät sekä paliskuntien kokemuseräinen tieto laidunten käytettävyydestä ja häiriöistä. Kymmenessä vuodessa ei vielä tapahdu suurta muutosta laidunten osalta. Laiduninventointeja tulisi jatkaa, jotta saadaan riittävästi ajantasaista tietoa laidunten tilasta. Paliskunnat voivat hyödyntää laiduninventointien tuottamaa tietoa suunnitelmassaan.

Laidunympäristön lisäksi sopeutumisen suunnittelussa tulee ottaa huomioon muitakin tekijöitä. Ilmastomuutos vaikuttaa jo nyt porolaitumiin ja poronhoitoon. Tulevaisuudessa vaikutukset tulevat näkymään entistä voimakkaammin. Tämän vuoksi on ensiarvoisen tärkeää miettiä toimia ilmastomuutokseen sopeutumiseksi. Poroeläinkeino omalle ilmastostrategialle, ilmastomuutokseen sopeutumisen suunnitelmalle tai ilmastotiekartalle nähdään tarvetta, koska laidunten HKS:t eivät yksin riitä porotalouden ilmastomuutokseen sopeutumisen työkaluksi. Toimenpiteet auttavat osaltaan paliskuntia vahvistamaan sopeutumiskykyään vaikeissa luonnonoloissa muun muassa kestäväällä laidunten käytöllä, toimivalla laidunkierrolla ja aikaisella teurastuksella. Muu maankäyttö vaikuttaa kuitenkin merkittävästi poronhoidon ilmastomuutoksen sopeutumisen mahdollisuuksiin sillä monimuotoiset ja riittävän laajat sekä rauhalliset laitumet ovat avainasemassa sopeutumisessa. (Rasmus, ym. 2023.) Maankäytön suunnittelu vaikuttaakin merkittävästi poronhoidon ilmastomuutokseen sopeutumiseen sekä laidunten HKS:ien toteutukseen.

Neuvotteluvoimaa maankäyttöön. Muun maankäytön vaikutusten huomiointi laidunten hoidon ja käytön suunnittelussa ja toteutuksessa.

Luonnonvarakeskuksen laiduninventoinnin (Kumpula ym., 2019) mukaan suurimassa osassa poronhoitoaluetta poronhoidon ohella myös eri maankäyttömuodot ja metsätalous vaikuttavat merkittävästi laidunten tilaan ja käytettävyyteen. Enenevässä määrin myös ilmastomuutoksen aiheuttamat muutokset näkyvät laitumien tilassa. Poronhoidolla on merkitys laitumien kestäväään käyttöön porojen laidunnuksen voimakkuuden ja ajoittumisen suunnittelulla. Laidunten HKS:illa ja paliskuntien toiminnalla on merkitystä laitumien kuntoon, mutta ne eivät yksin ratkaise laitumien

kestävää käyttöä tai tiettyjen laidunalueiden elpymistä. Osana laidunten HKS:ia paliskunnat voivat tuoda esiin myös tavoitteita ja tarpeita ulkopuolisille tahoille.

Porotalouden tulevaisuustyöryhmän (2023) näkemyksen mukaan myös muussa maankäytössä tulee turvata poronhoidon toiminta- ja kehittämisedellytykset sekä löytää keinoja laidunten ennallistamiseksi. Paliskuntien toimien lisäksi on välttämättä huomioida poronhoidon toiminta- ja kehittämisedellytykset muussa maankäytössä, jotta laidunten hoidon ja käytön suunnittelua voidaan toteuttaa parhaalla mahdollisella tavalla ja tarpeeksi vaikuttavasti. Muun maankäytön suunnittelussa tulee huomioida laidunten HKS:t, jotta laidunten eteen tehty työ ei valu hukkaan tulevaisuudessa erinäisten maankäyttöhankkeiden myötä. Eri maankäyttömuotojen kumuloituvia yhteisvaikutuksia tulisi tarkastella kokonaisuutena suhteessa porolaidunten tilaan. Osaksi tätä työtä tulisi ottaa mukaan muita toimijoita, kuten Metsähallitus, viranomaiset ja maankäytön suunnittelun tahot.

Osaksi laidunten HKS:ia sekä toimenpiteiden 3 ja 4 toteuttamista tulisi ottaa erilaiset laitumien ennallistamisen ja elvyttämisen toimet. Pilottipaliskuntien laidunten HKS:issa on kirjattu ennallistamisen ja elvyttämisen toimien edistäminen osana kesälaidunkierroksen kehittämistä paliskunnan omien laidunten kestävää käyttöä tukevien toimien rinnalla. Hankkeessa laidunten ennallistamis- ja elvyttämistoimien edistäminen lisättiin myös osaksi raportointilomakepohjaa. Metsähallitus on keskeisessä roolissa näiden toimien suunnittelussa ja toteuttamisessa yhteistyössä paliskuntien kanssa. Tätä yhteistyötä on tehty jo eri puolilla poronhoitoaluetta ja tulevaisuudessa sitä on tärkeää jatkaa ja kehittää edelleen.

Olennaisena osana laidunten hoidon ja käytön suunnittelua on myös paliskuntien aktiivinen vaikuttaminen muuhun maankäyttöön ja osallistuminen suunnittelu- ja neuvotteluprosesseihin (esimerkiksi tuulivoima, kaivokset, reitit ja muu kaavoitus sekä metsästys). Tämä vaikuttamistyö on paliskunnan keskeinen työkalu laitumien säilyttämiseksi ja parantamiseksi. Kuten pilottipaliskunnan tapauksesta käy ilmi, laidunten HKS:ssa nimeämä laidunalue voi tulevaisuudessa olla vaarassa muuttua tuulivoiman rakentamisen alle jääväksi alueeksi. Paliskunnan HKS tulee jatkossa ottaa osaksi neuvotteluja muun maankäytön suunnittelun prosesseissa. Tärkeimpien laidunalueiden menettäminen ja HKS:n toteuttamisen vaikeutuminen tai estyminen aiheuttaisivat poronhoidolle huomattavaa haittaa ja vaarantaisivat poronhoidon harjoittamisen edellytyksiä.

HKS-prosessin vaatimat resurssit

Hankkeen toteuttaman kyselyn mukaan paliskunnat tarvitsevat koulutusta ja neuvontaa suunnittelutyön tueksi. Neuvontaan tarvitaan resursseja etenkin ensimmäisellä kerralla, kun paliskunnat tekevät HKS:ia. HKS-prosessilla on vaikutuksia Paliskuntain yhdistyksen henkilöstötarpeeseen. Työmäärä on arvioilta 1 htv, johon Paliskuntain yhdistys tarvitsee neuvontaan osoitettavaa lisämäärärahaa. Nykyresursseilla HKS:ien vaatimaa neuvontatyötä on mahdotonta toteuttaa, sillä toiminnassa on jo priorisoitu tärkeimmät osa-alueet ja henkilöstöresurssi on niidenkin toteuttamiseen alimitoitettu.

Porolaidunten HKS:ien sisältämä toiminta ja toiminnan kehittäminen voivat tuottaa paliskunnille taloudellista hyötyä (Lundvall, 2023). Tämän ohella osa toimenpiteistä ja niiden toteuttaminen aiheuttavat kustannuksia paliskunnille muun muassa lisääntyvän paimennuksen, lisääntyvän aitarakentamisen, aitojen kunnostamisen tai erinäisten investointien, kuten GPS-pantojen tai muiden työtä tehostavien välineiden hankinnan myötä. Droneilla ja GPS- paikantimilla voidaan vähentää maastossa kulkemisen tarvetta ja siten edesauttaa laidunten kestävää käyttöä. Osa

toimenpiteistä voi vaatia työresurssien lisäämistä tai ainakin uudelleenjärjestelyä. Paliskuntien tukimuotoja tulisikin tarkastella myös suhteessa laidunten HKS:iin.

Porotalouden investointeja rahoitetaan poro- ja luontaiselinkeinojen rakennetuen (Polura) mukaisella rahoituksella. Määräraha on ollut pitkään alimitoitettu, eikä se siksi tällä hetkellä mahdollista kaikkea poroelinkeinolle tarpeellisen irtaimiston hankintaa. Euroopan komission päätöksen (C(2016)1752 final) mukaisesti Suomi voi myöntää Polura-tukena enintään kaksi miljoonaa euroa vuodessa. Laidunten HKS:t tuovat mukanaan mahdollisia uusia investointitarpeita aitarakenteisiin ja muuhun tarvittavaan irtaimistoon, luoden omalta osaltaan lisäpainetta määrärahan kasvattamiselle. Maa- ja metsätalousministeriön tulee tässä yhteydessä huolehtia siitä, että EU:n asettama Polura-tukien maksukatto nostetaan tasolle, joka edesauttaa paliskuntia toteuttamaan laidunten HKS:ia.

Erilaisilla ympäristötukimuodoilla voitaisiin tukea laidunten HKS:ien mukaisten toimenpiteiden toteuttamista. Perinnebiotooppien osalta ELY-keskus voi tukea sopivien kohteiden kunnostusta ja hoitoa joko Helmi-sopimuksella tai maatalouden ympäristösopimuksella. Laidunkierron kehittäminen sekä petovahinkojen ennaltaehkäisy vaativat paimennuksen lisäämistä. Petojen aiheuttamat häiriöt ja vahingot vaikuttavat porojen laidunten käyttöön ja ajavat usein poroja pois juuri rauhallisilta ja hyviltä laidunalueilta. Paimennuksen avulla petovahinkoja voitaisiin pyrkiä ennaltaehkäisemään ja laitumien kestävää ja monipuolista käyttöä edistämään. Paimennuksen lisääminen edellyttää tukea, joilla katetaan lisääntyvästä paimentamisesta aiheutuvat korkeat polttoainekustannukset ja muut kulut. CAP-tukien hyödyntämis-mahdollisuudet paimennustukena petovahinkojen ennaltaehkäisyyn tulisi selvittää. Myös luopumistuen kehittäminen on noussut esille HKS:ien yhteydessä Luopumis- ja paimennustuen avulla voitaisiin parantaa HKS-työn tuloksia. (Lundvall, 2023.)

Porotalouden tulevaisuustyöryhmä esittää loppuraportissaan (2023) poronhoidon tukijärjestelmän kehittämistä siten, että teuras- ja eloporotuen sijasta tuki olisi tulevaisuudessa kytketty irti tuotantomäärien vaihtelusta. Porotalouden eläinkohtaisen tuen kehittämisessä tulee huomioida porolaidunten HKS:t sekä toimenpiteet. Eläinkohtaisen tukijärjestelmän tulisi olla sellainen, että se kannustaisi HKS:n mukaisiin toimenpiteisiin. Paliskuntien erilaiset tarpeet ja tilanteet tulee ottaa säädöksissä huomioon, jotta liikkumavaraa yksilöille ratkaisuille olisi olemassa.

Vuoden 2023 lopussa käytöstä poistui Poro-Harava- järjestelmä, jossa paliskunnat ovat itse voineet tuottaa laitumiin liittyvää tietosisältöä eli laidunaluekarttoja Liiterijärjestelmään. Syken paikkatietoa tarjoava Liiteri-palvelu säilyy edelleen käytössä, mutta Poro-Haravan poistuminen vaikeuttaa ratkaisevasti porotalouden paikkatiedon ylläpitoa. HKS-prosessi perustuu huomattavalta osin paikkatiedon käyttöön sekä suunnitelman laatimis- että seurantavaiheessa. Lähitulevaisuudessa käynnistävän HKS-prosessin voidaan perustellusti arvioida epäonnistuvan ilman uutta paikkatiedon hallintaan soveltuvaa ohjelmistoa. HKS-prosessin myötä paikkatietojärjestelmälle tulee todennäköisesti myös uusia tarpeita, kuten GPS-pantatietojen käsitteleminen ja karttojen tuottaminen yhtenä tapana raportoida suunnitelmista viranomaistaholle.

Hankkeen toteuttamassa kyselyssä tuli esille, että paliskunnat kaipaavat apua tilastojen laatimiseen ja paikkatietoaineiston hyödyntämiseen. Uuteen paikkatietojärjestelmään tulisikin sisällyttää toiminnallisuuksia, jotka auttaisivat paliskuntia suunnittelutyössä ja toimenpiteiden valinnassa. Paliskunnat voisivat hyödyntää paikkatietojärjestelmän mahdollistamaa tiedon tuottamista ja välittämistä myös osana maankäytön suunnittelun ja neuvottelun prosesseja. Porotalouden paikkatiedon tulee edelleen säilyä poroelinkeinojen ja paliskuntien hallinnassa.

Paikkatietojärjestelmässä paliskuntien tuottama tieto on paliskuntien omistamaa, eikä se ole muiden saatavilla ilman paliskunnan suostumusta. Järjestelmään voisi olla kuitenkin mahdollista rakentaa julkinen puoli, jossa voidaan esittää esimerkiksi julkista tilastotietoa poronhoidosta tai jossa näkyisi paliskuntien tuottamat julkiset kuvaukset HKS-suunnitelmista.

Poro-Haravan poisjäännin myötä syntyi siis akuutti tarve uudelle paikkatietojärjestelmälle, joka sisältäisi samat toiminnallisuudet kuin käytöstä poistunut Poro-Harava sekä palvelisi tulevaisuudessa paliskuntia HKS- prosessissa. Uuden ohjelmiston täsmällisten kustannusten selvittäminen edellyttää vaatimusmäärittelyn viimeistelyä ja tarjouskierrosta. Paikkatietojärjestelmän rakentaminen ja ylläpitäminen edellyttävät rahoitusta.

HKS- prosessin jatkokehittämisessä huomioitavat asiat

Suurimpien sallittujen porolukujen määrittämistä tulisi kehittää ja sen tulisi pohjautua paliskuntien laatimiin laidunten HKS:iin. Suurimpien sallittujen eloporomäärien määrittämisen pohjatietona on korostuneesti ollut talvilaidunten kantokyky. Yksinään talvilaitumet tai niiden kantokyky ei kuitenkaan ole nykyään enää relevantti porotalouden kokonaiskestävyyden indikaattori tai mittari. Laidunten kantokyvyn ja poromäärien määrittämisen taustalla tulee huomioida metsätalouden ja muun maankäytön kumulatiiviset vaikutukset laitumiin sekä muiden häiriötekijöiden vaikutukset laidunten käytettävyyteen.

Yksinomaan porolukuja säätelemällä ei voida vaikuttaa laidunten tilaan, sillä paliskunnan toimilla ei voida muuttaa ulkoisia tekijöitä tai ulkoisten toimijoiden vaikutuksia porolaitumiin. Laidunten HKS:illa paliskunnat voivat osoittaa, kuinka paliskuntien toimilla ja ratkaisulla voidaan päästä kestäväan tasapainoon ja näyttää laidunten käytön tavoitteellisuuden pitkällä aikavälillä. Suurimpien sallittujen poromäärien määrittäminen tulisi tehdä paliskuntakohtaisesti. Poromääriä voidaan arvioida HKS:ien myötä paremmin, monipuolisemmin ja laajemmin, kun paliskunnat osallistuvat suunnittelutyöhön. HKS-prosessi on osallistavampi prosessi ja se velvoittaa paliskuntia miettimään omia poronhoitokäytäntöjään ja kestävää laidunten käyttöä pitkälle tulevaisuuteen.

1. toimenpide sisältää 7 % vähennyksen suurimmasta sallitusta poromäärästä. Toimenpiteen tavoitteena on talvilaidunten kunnon parantaminen laidunpainetta vähentämällä. Vapaaehtoisen poroluvun vähentämisen jälkeen tulee voida palata aiempaan suurimpaan sallittuun poromäärään, kun laitumet ovat elpyneet. Poroluvun vähentämisen lisäksi alueella tulee huomioida muu maankäyttö, joka voi estää laidunten elpymisen tai pitää yllä laidunten heikkenemistä. Porolukujen vähentämisen lisäksi tulisi olla mahdollisuus perustellusti nostaa suurinta sallittua porolukua siellä missä sille on edellytyksiä. Porotalouden kannattavuus on keskeinen osa tulevaisuustyötä.

Suunnitelmissa paliskuntien olisi hyvä jokaisen toimenpiteen kohdalla miettiä toimenpiteen toteuttamiseen liittyviä haasteita ja uhkatekijöitä, jotka voivat vaikuttaa toimenpiteiden seurannan aikana. Suunnitelmalomakkeeseen lisättiin hankkeen aikana maininta tästä osana kaikkia toimenpiteitä. Luonnonolosuhteet voivat olla arvaamattomia, jolloin kirjallisen suunnitelman toteuttaminen voi olla haastavaa ja sitä täytyy muuttaa tilanteiden mukaan. Kymmenen vuoden aikana voi tapahtua odottamattomia muutoksia toimintaympäristössä, jotka vaikuttavat toimenpiteen toteutuksen onnistumiseen, tuloksellisuuteen tai tarkoituksenmukaisuuteen. Tällöin tulisi voida olla mahdollista kevyellä prosessilla perustellusta syystä vaihtaa toimenpidettä kesken kymmenvuotiskauden.

Paliskuntien tulee miettiä suunnitelmia tehdessä vahvasti tulevaisuutta. Oman toiminnan ja laidunten kestävä käytön kehittämisessä ja ylläpitämisessä tulisi katsoa kymmenvuotiskauteen ja sen yli. Tulevaisuusperspektiivi auttaa paliskuntaa hahmottamaan, miten suunnitelman toteuttamiseen vaadittavat resurssit turvataan tulevaisuudessa. Toimenpiteiden miettiminen tulevaisuuteen ja suunnitelmien pitkäjänteisyys tukee toimenpiteiden vaikuttavuutta. Suunnitelmien tekemisessä ja toimenpiteiden valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota osakkaiden yhdenvertaiseen kohteluun, osakkaiden oikeusturvaan ja yksittäisten osakkaiden poronhoidon jatkuvuuden turvaamiseen.

Pilotointi osoitti sen, että vaikka kaikki pilottipaliskunnat valitsivat samat toimenpiteet (aikainen teurastus ja kesälaidunkierroksen kehittäminen), on toimenpiteiden toteuttamisen ja siihen vaikuttavien uhkien välillä samankaltaisuuksia, mutta myös huomattavia eroja. Poronhoitoalue on laaja ja paliskunnat eroavat toisistaan kulttuurin, poronhoitotapojen, ilmaston ja laidunolojen suhteen, joten laidunten HKS:ien tavoitteet ja keinot ovat väistämättä erilaiset. Paliskuntien tulee voida räätälöidä toimenpiteet omaan tilanteeseen ja olosuhteisiin nähden tarkoituksenmukaisiksi.

Seurattavan ja mitattavan tiedon rinnalla kokemusperäinen perinteinen tieto tulee huomioida laidunten HKS:issa ja toteutumisen raportoinnissa. Poronhoitajien ja paikallisen tiedon roolin tulee olla suunnittelutyössä vahva. GPS-pantatietojen rooli seurannassa on yksi vaihtoehtoinen indikaattori paliskunnan sanallisen kuvauksen rinnalla, sillä kaikilla paliskunnilla ei välttämättä ole käytössään riittävää määrää GPS-pantoja. GPS-pantatiedon käyttämiseen liittyy myös tiedon omistajuuteen liittyvää problematiikkaa, sillä usein pannat ovat yksittäisten osakkaiden omistuksessa. Monista paliskuntien kanssa esille tulleista asioista on lisäksi tutkimukseen tai selvityksiin perustuvaa tietoa, kuten monimuotoisuuteen, ilmastonmuutokseen, tai maankäytön vaikutuksiin liittyen. Lainsäädäntötyössä tulee ottaa tutkitun tiedon rinnalla huomioon kokemusperäinen ja perinteinen tieto paliskunnista, jota on kertynyt niin osana pilotointihanketta kuin Päivi Lundvallin (Reflek Oy) toteuttamaa hanketta.

Paliskuntien tekemät suunnitelmat ja niihin liittyvät kartta- ja paikkatietoaineistot eivät ole julkista materiaalia, vaan ne saatetaan viranomaisten nähtäväksi lausuntoa ja seurantaa varten. Laidunaluekartat ja paikkatietoon pohjautuvat kartta-aineistot eivät voi olla julkisia nojautuen eläinten hyvinvoinnin ja porojen laidunrauhan turvaamiseen sekä omaisuuden suojaan. Suunnitelmat sisältävät paliskuntien oman toiminnan suunnittelua, joka on paliskuntien sisäistä tietoa ja verrattavissa yrityssalaisuuksiin. Paikkatiedon tulkintaan liittyy myös haasteita. Tarvitaan porotalouden asiantuntemusta paikkatiedon asianmukaiseen tulkintaan. Uhkana on, että tietoa käytetään väärin esimerkiksi kartalla olevien tyhjien alueiden tulkitsemiseen poronhoidon kannalta käyttämättöminä alueina, vaikka nämä olisivat tärkeitä säästölaitumia. Laidunten HKS:iin kuuluu julkinen kuvaus, jonka sisällöstä paliskunnat vastaavat itse. Julkisessa kuvauksessa suunnitelmaa kuvataan ulkopuolisille tahoille. Paliskunnat voivat hyödyntää tekemiään suunnitelmia omassa viestinnässään ja vaikuttamistyössään. Laidunten kestävä käyttöön sitoutumisella voidaan osoittaa kuluttajille poron olevan puhdasta, laadukasta ja eettisesti tuotettua lihaa. Porotalouden yhteistyötahoille ja sidosryhmille se on osoitus vastuullisesta toimijuudesta. Hankkeen aikana esille nousi idea HKS-sertifikaatista. Tätä ideaa voi jalostaa tulevaisuudessa osana viestintää.

Porotalouden tulevaisuustyöryhmän loppuraportissa (2023) mainitaan, että porolaidunten HKS tehdään erillisenä dokumenttina ja sen toteutuksen raportointi tulee

paliskunnan vuosikertomuksen liitteeksi. Laidunten HKS on itsenäinen suunnitelma ja erillinen muista paliskunnan toiminnan suunnittelun dokumenteista.

Laidunten HKS:t ja niiden vuosittainen raportointi tulisi toteuttaa mahdollisimman kevyenä prosessina, niin ettei se kohtuuttomasti lisää paliskuntien työtaakkaa. Suunnitelmien osalta tulee huomioida, että ne lähtevät paliskuntien halusta parantaa laitumia ja niiden tulee tukea paliskuntien toimintaa eikä aiheuttaa lisäbyrokratiaa. Paliskunnat itse vahvistavat laidunten HKS:t, Lapin ELY-keskus lausuu niistä ja Lapin avi valvoo niiden toteuttamista vuosittain. Lapin ELY:n lausuntoprosessin tulee olla kevyt menettely, jossa otetaan kantaa suunnitelman tarkoituksenmukaisuuteen.

Poronhoitoalueella poroilla on vapaa laidunnusoikeus. Poronhoitolain (848/1990) 3 §:ssä säädetään poronhoidon harjoittamisoikeudesta: poronhoitoa saa harjoittaa poronhoitoalueella maan omistus- tai hallinto-oikeudesta riippumatta. Poronhoito-oikeus on ikimuistoinen nautintaoikeus. Ikiaikainen käyttöoikeus porolaitumiin on merkittävä asia, joka tulee huomioida lain valmistelussa. Laidunten HKS:illa ei saa olla vaikutuksia kulttuurisiin oikeuksiin ja ikaikaaiseen nautintaoikeuteen.

Poronhoitajien keskuudessa riittävien porolaitumien säilyminen tuleville sukupolville ja laidunten kestävä käyttö on koettu aina tärkeäksi. Laidunten HKS:ien kautta paliskunnat ja poronhoitajat osoittavat oman vastuunsa laidunten kestävästä käytöstä. Parhaiden tulosten saamiseksi paliskunnat itse määrittävät tavat toteuttaa toimenpiteitä ja valitsevat sopivimmat vaihtoehdot pohjautuen kunkin paliskunnan erityisominaisuuksiin, historiaan, kulttuuriin ja laitumiin.

HKS:n edellyttämät lainsäädännön muutostarpeet

HKS:n osalta on tunnistettu lainsäädännön muutostarpeita ja puuttuvia säännöksiä. HKS edellyttää muutoksia muun muassa seuraavaksi lueteltuihin kohtiin liittyen.

- Paliskunnalle tulee velvollisuus päättää HKS:sta sekä sen mukaisista toimenpiteistä. Tämä edellyttää muutoksia lainsäädäntöön.
- ELY lausuu HKS:sta. Poroisännän tehtäviin kuuluu toimittaa paliskunnan yleisen kokouksen hyväksymä HKS ELY:lle lausuttavaksi. Tämä edellyttää muutoksia lainsäädäntöön mm. ELY:n lausunnon roolista.

Lainsäädäntötyössä tulee huomioida paliskunnan itsemääräämisoikeus ja oikeus päättää itsenäisesti poronhoidon järjestämisestä. Tämän pohjalta ELY:n lausunto ei voi itsessään olla velvoittava mutta sillä on näyttöarvo avi:n valvoessa poronhoitolain noudattamista.

- Avi:n tehtävänä on muun ohella valvoa, että HKS tulee tehdyksi ja noudatetuksi. Tämä tapahtuu toimittamalla HKS ja sitä koskeva raportointi vuosikertomuksen yhteydessä tiedoksi avi:lle. On säädettävä paliskunnan tai Paliskuntain yhdistyksen velvollisuudesta toimittaa HKS ja sitä koskeva vuosiraportointi tiedoksi avi:lle.
- Paliskunnan tekemä päätös HKS:sta ja sen sisältämistä toimenpiteistä voi vaikuttaa osakkaan elinkeinon harjoittamiseen paliskunnan alueella. Paliskunnan osakkaalla on mahdollisuus hakea muutosta hallinto-oikeudelta paliskunnan päätökseen. Muutoksenhaku saattaa kestää vuosia ja tosiasiallisesti estää HKS:n toteutumisen. Teoriassa on mahdollisuus myös kaksinkertaiseen muutoksenhakuun paliskunnan käsitellessä asiaa ELY:n lausunnon jälkeen.

- Laissa ei ole suoraan säädetty siitä, miten paliskunta voi toimia tilanteessa, jossa osakas ei noudattaisi paliskunnan päätöstä HKS:iin liittyvistä toimenpiteistä lukuun ottamatta poronhoitolain 22 §:n 4 momenttia, joka mahdollistaa paliskunnan päätökseen perustuvan porojen vähentämisen poronmistajan puolesta. Paliskunnalla on oltava mahdollisuus täytäntöön panna HKS:n mukaiset toimenpiteet.
- Laidunten HKS:ien avulla sovitaan yhteen poronhoidon, luonnonsuojelun ja muun maankäytön tavoitteita. HKS tehdään pitkälle aikavälille ja toteutuksen onnistuminen edellyttää paliskunnan omien toimien lisäksi myös sitä, ettei muu maankäyttö tosiasiallisesti tee HKS:ien mukaisten toimenpiteiden vaikuttavuutta tyhjäksi. Laidunten HKS:ien asema tulee laintasolla tunnustaa ja niiden toteuttaminen tulee ottaa huomioon myös muussa maankäytössä ja erityisesti maankäytön suunnittelussa.
- HKS on luonteeltaan pitkäkestoinen ja ajoittuu usealle poronhoitovuodelle. HKS:ien keinovalikoimaan sisältyy eloporomäärän vähentäminen. Nykyisen poronhoitolain mukaan porojen määrän vähentämisestä alle suurimman sallitun ei voida kuitenkaan päättää kuin vuodeksi kerrallaan. Poronhoitolakia tulee muuttaa niin, että paliskunta voi päättää enemmistöpäätöksellä yhtä vuotta pidemmäksi ajaksi poroluvun alentamisesta.
- Laidunten HKS:t sisältävät liikesalaisuuksiksi luokiteltavaa tietoa, joka on suoraan lain nojalla salassa pidettävää. HKS:t eivät siten voi olla julkisia.

Liikesalaisuuden määritelmä täyttyy, koska HKS:issa on tietoa:

1. joka ei ole yleisesti tunnettua tai helposti selville saatavissa,
2. jolla on taloudellista arvoa paliskuntien ja poromiesten elinkeinotoiminnassa
3. jonka suojaamistoimenpiteisiin paliskunnat ovat ryhtyneet.

Käytännön esimerkki: Mikäli lihanostaja saisi HKS:n kautta tietoonsa paliskunnalla olevan aikainen "pakkoteurastus" edessä, saa lihanostaja sellaista neuvotteluvoimaa, joka laskee lihasta saatavaa hintaa.

Säädöspohja: Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 24 § ja 26 §; Tietosuojalaki 6 luku 35 § ja EU Yleinen tietosuojasetus 63 artikla. Lisäksi poropaikannusten osalta kysymys on myös perusoikeuksiin kuuluvasta omaisuuden suojasta (Perustuslaki 2 luku 15 §).

- HKS-pilotointihankkeen yhteydessä on nostettu esiin HKS:ien ja laidunten kestävän kantokyvyn tukeminen eri tukimuotojen uudelleen kohdennuksella sekä HKS:ien toteutuksen myötä mm. lisääntyvä aitarakentaminen ja tarve GPS-pannoille. Uudet tukimuodot tai muutokset tukimuodoissa edellyttävät lakimuutoksia mm. rahoitukseen liittyen. Laidunten HKS:ien mukanaan tuomat investointitarpeet asettavat omalta osaltaan lisäpainetta Polura- määrärahan kasvatamiselle. Maa- ja metsätalousministeriön tulee tässä yhteydessä huolehtia siitä, että EU:n asettama Polura-tukien maksukatto nostetaan tasolle, joka mahdollistaa laidunten HKS:ien toteuttamisen.
- Laidunten HKS tuo muutostarpeen poronhoitolain 21 §:n 2 momenttiin, joka asettaa suurimpien sallittujen porolukujen perustaksi lähinnä talvilaidunten

kestävän tuottokyvyn. Jatkossa HKS ja porolaidunten kokonaisvaltainen kestävyys tulee säätää suurimman sallitun poroluvun lähtökohdaksi.

- Valtion aluehallinnon uudistus voi aiheuttaa muutoksia myös HKS:n vaatimiin lainsäädäntömuutoksiin.

Lopuksi

Ennen velvoittavaa lainsäädäntöä niiden vaikuttavuutta ja soveltuvuutta on arvioitu Porotalouden tulevaisuustyöryhmässä, pilotoinnilla sekä informaatio- ja keskustelutilaisuuksien kautta. On hyvä, että prosessia on sekä pilotoitu että laajemmin selvitetty kahden hankkeen toimesta tulevan lainsäädäntötyön pohjalle. Paliskuntien osallistaminen tukee myös tulevien muutosten hyväksyttävyyttä. Tulevassa lainsäädäntötyössä tulee huomioida kuitenkin myös pilotoinnin rajoitteet. Pilotoinnin tulokset ovat esimerkki selkeimmin havaittavista vaikutuksista, jotka tulivat pilotoinnin aikana esille. Monista HKS-prosessiin liittyvistä yksityiskohdista oli vielä epävarmuutta pilotoinnin aikana, joten se vaikutti siihen mihin asioihin pilotoinnin aikana voitiin ottaa kantaa. Pilottien lisäksi on erityisen tärkeää huomioida Päivi Lundvallin (Reflek Oy) selvityksen tulokset 50 paliskunnan ja sidosryhmien kuulemisista.

Laidunten HKS:t on merkittävä muutos paliskunnille, joten on tärkeä arvioida vaikutuksia mahdollisimman huolellisesti. Lainsäädäntötyön alkaessa vaikutuksia tulee arvioida tarkemmin kuulemisten ja työryhmätyöskentelyn avulla. Porotalouden asiantuntemus tulee olla työryhmässä riittävän laajasti edustettuna. Lisäksi on tärkeää kehittää ja arvioida prosessin toimivuutta myös tulevaisuudessa.

Lopuksi kiitokset kaikille tahoille, joiden kanssa hankkeen aikana on tehty yhteistyötä sekä erityiskiitokset pilottipaliskunnille panoksestanne tähän työskentelyyn.

Lähdeluettelo

- Beest M, Sitters J, Ménard C, Olofsson J (2016). Reindeer grazing increases summer albedo by reducing shrub abundance in Arctic tundra. *Environmental Research Letters*, doi:10.1088/1748-9326/aa5128. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aa5128>
- Bernes, C., Bråthen, K. A., Forbes, B. C., Speed, J., & Moen, J. (2015). What are the impacts of reindeer/caribou (*Rangifer tarandus* L.) on arctic and alpine vegetation? A systematic review. *Environmental Evidence* 4 1–26. <https://doi.org/10.1186/s13750-014-0030-3>
- Cohen J, Pulliainen J, Ménard C B, Johansen B, Oksanen L, Luojus K ja Ikonen J (2013). Effect of reindeer grazing on snowmelt, albedo and energy balance based on satellite data analyses, *Remote Sens. Environ.* 135, s. 107–17
- Kaarlejärvi, E., Eskelinen, A., Olofsson, J., (2017). Herbivores rescue diversity in warming tundra by modulating trait-dependent species losses and gains, *Nature Communications*. <http://dx.doi.org/10.1038/s41467-017-00554-z>
- Kantola, N., Väisänen, M., Joshua Leffler, A. and Welker, J.M. (2023), Contrasting impacts of short- and long-term large herbivore exclusion on understory net CO₂ exchange in a boreal forest. *Ecography* e06724. <https://doi.org/10.1111/ecog.06724>
- Kumpula, J., Siitari, J., Siitari, S., Kurkilahti, M., Heikkinen, J., Oinonen, K. (2019). Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016–2018 laiduninventoinnissa: Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten syyt. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus*. 33/2019. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-763-3>
- Lundvall, P. (2023). "Paliskuntien porolaidunten hoito- ja käyttösuunnitelmat ja Tunturiluonnon suojelusäätiö. Informaatio- ja keskustelutilaisuuksien yhteenveto poronhoitoalueella". Ei julkaistu.
- Poronhoitolaki 848/1990. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900848>
- Poronhoitoasetus 883/1990. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900883>
- Porotalouden tulevaisuustyöryhmän loppuraportti (2023). "Kohti kannattavaa, kestävä ja kulttuurisesti merkittävää porotaloutta. Esitys laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmista sekä suositukset muista porotalouden kehittämistarpeista." <https://mmm.fi/documents/1410837/0/Porotalouden+tulevaisuusty%C3%B6ryhm%C3%A4n+loppuraportti.pdf/73ac1602-642c-9288->

[299f-d0fa1204b3c3/Porotalouden+tulevai-suusty%C3%B6ryhm%C3%A4n+loppuraportti.pdf?t=1677495283179](https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-363-1)

Rasmus, S., Landauer, M., Lehtonen, I., Mettiäinen, I., Sorvali, J., Kumpula, J., ...& Turunen, M. (2023). Porotalouden sopeutuminen ilmastonmuutokseen: miten ilmastonmuutoksen haitalliset vaikutukset voidaan minimoida? CLIMINI-99 hankkeen loppuraportti. Arktisen keskuksen tiedotteita, 64.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-363-1>

Sanaksenaho, V., Kumpula, J. & Oinonen, K. (2023) Liiteri- porolaidunten hoidon ja käytön suunnittelun tukena. Poromies, 4/2023. <https://poromieslehti.blogspot.com/2024/02/liiteri-porolaidunten-hoidon-ja-kayton.html>

Sanaksenaho, V., (2023). Paliskuntien näkemyksiä porotaloussuunnittelusta, paikkatiedoista ja laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmista. Poromies, 2/2023. <https://poromieslehti.blogspot.com/2023/08/paliskuntien-nakemyksia.html>

Skarin, A. Nellemann C. Rönnegård L. Sandström P. & H. Lundqvist (2015). Wind farm construction impacts reindeer migration and movement corridors. Landscape Ecology 30: 1527–1540. 100

Skarin, A., Sandström, P., & Alam, M. (2018). Out of sight of wind turbines—Reindeer response to wind farms in operation. Ecology and Evolution, 8(19), 9906–9919.

Stark S, Horstkotte T, Kumpula J, Olofsson J, Tømmervik H, Turunen M (2023). The ecosystem effects of reindeer (*Rangifer tarandus*) in northern Fennoscandia: Past, present and future. Perspectives in Plant Ecology, Evolution and Systematics 58, s.1–12, <https://doi.org/10.1016/j.ppees.2022.125716>

Vuorinen KEM, Oksanen L, Oksanen T, Pyykkönen A, Olofsson J, Virtanen R. Open tundra persist, but arctic features decline – Vegetation changes in the warming Fennoscandian tundra. Glob Change Biol. 2017; 00:1–14. <https://doi.org/10.1111/gcb.13710>

Liitteet

LIITE 1 MALLILOMAKE HKS

LIITE 2 MALLILOMAKE HKS RAPORTOINTI

Laatimispäivämäärä:

Paliskunnan nimi:

Hoito- ja käyttösuunnitelma vuosille:

HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMAN JULKINEN KUVAUS

1. PALISKUNNAN KUVAUS

Maakunta:

Kotikunta:

Muut kunnat paliskunnan alueella:

Pinta-ala (neliökilometriä):

Valtion maata (%):

Yksityismaata (%):

Suurin sallittu eloporomäärä:

Poronomistajia:

Paliskunnan poronhoidon nykytila ja tulevaisuus:

Laitumet ja niiden käyttö:

Muu maankäyttö ja porolaitumet:

Maanviljely, pellot ja pihat:

2. VALITTAVAT TOIMENPITEET JA NIIDEN TOTEUTUSTAVAT	
1. Toimenpide:	
Kuvaus 1. toimenpiteen toteuttamisesta:	
Suunnitelma 1. toimenpiteen toteuttamisen seurannasta:	
2. Toimenpide:	
Kuvaus 2. toimenpiteen toteuttamisesta:	
Suunnitelma 2. toimenpiteen toteuttamisen seurannasta:	
Liitteet: Suunnitelman mukana liitteitä (kpl):	

3. TÄYTTÖOHJE

Hoito- ja käyttösuunnitelman julkinen kuvaus

- Julkisen kuvauksen sisältö on julkista tietoa, joka voidaan julkaista sovitulla tavalla.

Paliskunnan poronhoidon nykytila ja tulevaisuus

- Yleinen kuvaus poronhoitotavasta ja poronhoitotöistä (esim. porolukutyöryhmälle pidetystä esityksestä).
- Poronhoidon uhat ja mahdollisuudet.

Valitse ja kirjoita alla olevista tai muista asioista, jotka ovat olennaista tai hyödyllistä taustatietoa valittujen toimenpiteiden osalta:

- Lisäruokinta ja tarhaus – nykytila ja suunnitelmat ja tavoitteet kehittämiseksi.
- Huoltovarmuus, ruokaturva, rajaturvallisuus yms.
- Osakasrakenne ja jatkuvuus: esim. työvoima.
- Poronhoidon jatkuvuuden turvaaminen elinkeinona – uhat ja mahdollisuudet.
- Työtapojen kuvaus: miten paliskunta huomio esim. ympäristöasiat töiden suunnittelussa ja toteutuksessa

Laitumet ja niiden käyttö

- Laiduntien ja laidunkieiron kuvaus.
- Kartat liitteeksi, jos valitaan laidunkiertotoimenpiteitä.
- Laitumia uhkaavat tekijät ja paliskunnan resurssit sekä mahdollisuudet laitumien ylläpitämiseen.
- Asiat, jotka vaikuttavat laitumien käytettävyyteen.
- Teurastuotto: Painot ja määrät, teurastusajat (esimerkiksi jos toimenpiteenä on aikainen teurastus).

Muu maankäyttö ja porolaitumet

- Kuvaus muusta maankäytöstä.
- Poronhoidon toiminta- ja kehittämisedellytysten turvaaminen (esim. kaavoitus: olemassa olevat kaavat).
- Paliskunnan tavoitteet laitumien säilyttämiselle ja elvyttämiselle sekä laiduntien tilan parantamiseksi. Tunnistetaan, missä on parantamista kaipaavia laidunalueita.
- Paliskunnan toiveita metsänhoitotöistä esim. alueita missä voitaisiin tehdä harvennuksia, taimikonhoitoa, eri-ikäisrakenteista metsänhoitoa.

Maanviljelys ja vakituinen asutus

- Poronhoitolain mukaan korvattavien vahinkojen estäminen ja resurssit.

VALITTAVAT TOIMENPITEET JA NIIDEN TOTEUTUSTAVAT

- Kaksi viidestä seuraavasta:

1. Vähintään 7 % eloporomäärän lasku suhteessa suurimpaan sallittuun eloporomäärään

Toimenpiteellä paliskunta päättää pitää eloporomääränsä enintään 93 %:ssa suurimmasta sallitusta eloporomäärästä. Toimenpiteellä pyritään parantamaan talvilaiduntien kuntoa

laidunpainetta vähentämällä.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Paliskunta kuvaa omin sanoin, miten toteuttaa poroluvun laskemisen tai enintään 93 %:ssa pitämisen.
- Paliskunta tekee (tarvittaessa) tavoitetta vastaavan teurastussuunnitelman, jotta pysyy tässä luvussa koko kymmenvuotiskauden ajan.
- Mahdolliset uhat, jotka voivat vaikuttaa siihen, ettei toimenpidettä voida toteuttaa.

Indikaattorit ja seuranta:

- Lopullinen eloporomäärä poroluettelossa, ja onko vähintään 7 % alle suurimman sallitun eloporomäärän.

Selvitykset mahdollisista poikkeamista toimenpiteessä.

2. Aikainen teurastus 1.6.–15.11. välisenä aikana tai ennen erillisille talvilaitumille siirtämistä

Toimenpiteellä paliskunta sitoutuu teurastamaan marraskuun puoliväliin mennessä 2/3 (67 %) poronhoitovuoden teurasporoista. Tai vaihtoehtoisesti teurastukset tulee suorittaa ennen eloporojen erillisille talvilaitumille siirtämistä. Toimenpiteen tavoitteena on säästää talvilaitumia minimoimalla teurasporojen talviaikainen laidunten käyttö.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Mahdollisimman hyvin avattuna toiminnan kuvaus: suunnitelma, miten pystytään toteuttamaan aikainen teurastus. Ettotyöt: milloin tehdään ja miten tehdään?
- Missä talvilaitumet ovat ja miten ja milloin porot sinne viedään.
- Mahdolliset uhat, jotka voivat vaikuttaa siihen, ettei toimenpidettä voida toteuttaa.

Indikaattorit ja seuranta:

- Teurastus ennen 15.11.: Erotusten ulkopuolella teurastettujen porojen päivämäärät ja kappalemäärät. Erotuksissa teurastettujen porojen päivämäärät ja kappalemäärät. Lisäksi koko teurasmäärä valmiista poroluettelosta.
- Teurastus ennen erillisille talvilaitumille siirtämistä: kuvaus talvilaitumille siirtymisestä + erotusten teurasmäärät + koko teurasmäärä valmiista poroluettelosta.
- Selvitys siitä, mikä voi vaikuttaa erotuksien pitämiseen ja talvilaitumille siirtymiseen, esim. onko vesistö jäänyt myöhään tms., luonnonolosuhteiden huomioon ottaminen.
- Kuvataan syyt, jos ei ole saatu teurastettua ennen 15.11. Peruste poikkeamalle voi olla luonnonolojen lisäksi esimerkiksi lihakauppatilanne.

3. Jäkälälaidunten tilan parantaminen

Toimenpide voi sisältää laidunkierron kehittämistä paimennuksen tai aitaratkaisujen avulla. Toimenpiteen tavoitteena on ohjata porojen kulkua ja laidunnusta sekä estää poroja tallomasta jäkälälaitumia lumettomana aikana. Porot tulee paimentaa pois talvilaidunalueilta ennen lumien sulamista keväällä.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Talvilaidunalueiden ja kesälaidunalueiden kuvaus.
- Kuvaus siitä, miten toimitaan, että porot eivät ole talvilaitumella lumettomana aikana. Mahdollisten laidunkiertoaitojen kuvaus. Suunnitelmat mahdollisista uusista

rakennettavista aidoista. Paimennuksen kuvaus. TOKAT-aineiston kartat laidunalueista ja mahdollisista laidunkiertaidoista.

- Kuvaus porojen siirtymisestä pois talvilaitumelta ennen lumien sulamista.
- Mahdolliset uhat, jotka voivat vaikuttaa siihen, ettei toimenpidettä voida toteuttaa.

Indikaattorit ja seuranta:

- Sen todentaminen, miten porot pidetään pois kulumiselle herkiltä talvilaidunalueilta varsinaisen talvilaidunkauden ulkopuolella. Sen todentaminen, miten porojen kulkua ja laidunnusta ohjataan. Esimerkiksi:
 - Paliskunnan tai tokkakuntien talvilaitumien käyttöönoton ajankohta ja poromäärä tai poronomistajien tarhattujen porojen määrä paliskuntatasolla ja keskimääräinen tarhaus aika vuorokausina.
 - Paliskunnan mahdolliset päätökset ja kokouksen pöytäkirjaotteet laidunalueiden käytöstä ja mahdollisesta osoittamisesta tokkakunnille.
 - Paliskunnan porojen mahdolliset paikannuspisteet (esim. kuva karttasovelluksesta kerran kuussa). Osoitetaan, että porot ovat tietyillä alueilla kesällä ja syksyllä.
 - Kuvaus kesäleikkopaikoista, missä poroja koottu aitoihin kesällä.

Selvitykset mahdollisista poikkeamisista laidunalueille siirtämisessä tai laidunten käytössä.

- Esim. sääolosuhteiden vaikutus, petojen ja muun maankäytön aiheuttamat ennakoimattomat häiriöt.

4. Kesälaidunkierron kehittäminen

Toimenpide sisältää porojen kesälaidunnuksen ohjaamista niin, että sillä edistetään luonnon monimuotoisuutta ja estetään pensoittumista. Ohjaamalla poroja mahdollisimman paljon pois myös asutuksen ja maanviljelyn alueilta voidaan vähentää myös poronhoidon ja muiden intressiryhmien ja elinkeinojen välisiä ristiriitoja. Kesäaikana poroja tulee ohjata laiduntamaan alueilla, joilla laidunnuksesta on hyötyä luonnon monimuotoisuudelle.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Paliskunnan vuodenaikaisten laidunalueiden osoittaminen, kesälaidunnuksen tarkoituksenmukainen kohdentaminen.
- Kuvaus monimuotoisuuden edistämisestä laidunnuksen avulla.
- Kuvaus vahinkojen ehkäisemisestä kesälaidunnusta ohjaamalla.
- Mahdolliset uhat, jotka voivat vaikuttaa siihen, ettei toimenpidettä voida toteuttaa.

Indikaattorit ja seuranta:

- Asutuksen tai maanviljelyksen vahinkojen vähentäminen: kuvaus, mitä on jo tehty tai mitä paliskunta aktiivisesti tekee.
 - AVI:ssa toimenpiteisiin johtaneet valvonta-asiat kielletyillä alueilla olleista poroista (toimenpiteitä ovat: huomautus, huomion kiinnittäminen, kehoitus tai muu toimenpide).
 - Kuvaus, mitä tehdään: esimerkiksi aidat ja niiden kunnossapito, paimennus, räkkäsuojat, riistapellot.
- Kesälaidunalueiden kuvaus, porojen laiduntamisen kuvaus kesälaidunalueella, laidunnuksen painopisteet.
- Kuvaus, mitä keinoja kesälaidunnuksen ohjaamiseen käytetään: esimerkiksi paimentaminen, aitaaminen, riistapellot, räkkäsuojat.
- Porojen laidunnuksen osoittaminen kesälaitumilla, esimerkiksi:

- Paliskunnan porojen mahdolliset paikannuspisteet (esim. kuva karttasovelluksesta kerran kuussa).
- Kuvaus kesäleikkopaikoista, missä poroja koottu aitoihin kesällä.

Selvitykset mahdollisista poikkeamisista laidunalueille siirtämisessä tai laidunten käytössä.

- Esim. sääolosuhteiden vaikutus, petojen ja muun maankäytön aiheuttamat ennakoimattomat häiriöt.

5. Paliskuntien tai tokkakuntien yhdistäminen tai yhteistyön kehittäminen

Toimenpide sisältää vapaaehtoisia paliskuntien yhdistymisiä. Toimenpiteen tavoitteena on laitemiltaan monipuolisempien ja toimivimpien paliskuntien muodostaminen, laidunmaiden monimuotoisuuden lisääminen ja toimivan laidunkierron järjestäminen sekä poronhoitotöiden tehostaminen ja kustannusten säästäminen. Joillakin alueilla tokkakuntien vapaaehtoinen yhdistäminen tai yhteistyön lisääminen auttaisi tokkakuntien laidunmaiden monipuolistumiseen ja porojen laidunkierron ja laiduntenkäytön kehittämiseen.

Kuvaus toteuttamisesta:

- Suunnitelma laiduntenkäytöstä, laidunkierrosta, poronhoitotöiden tehostamisesta uudessa paliskunnassa tai tokkakunnissa tai yhteiskäytössä olevilla naapuripaliskuntien alueilla.
- Naapuripaliskuntien kirjalliset sopimukset kymmenvuotiskaudelle: yhteiskäytössä olevat laidunalueet, yhteistyö poronhoitotöissä.
- Mahdolliset uhat, jotka voivat vaikuttaa siihen, ettei toimenpidettä voida toteuttaa.

Indikaattorit ja seuranta:

- Paliskuntien päätökset ja AVI:n päätös paliskuntien yhdistymisestä.
- Paliskunnan mahdollinen päätös tokkakuntien yhdistymisestä.
- Paliskuntien väliseen sopimukseen kirjattujen asioiden seuraaminen.
- Kuvaus yhdistymisen tai yhteistyön vaikutuksista: mikä on muutos porojen laidunten käytössä, poronhoitotöiden tehostamisessa.
- Paliskuntien yhteistyön lisäämisen toimien toteutuminen.
- Mitä tavoiteltu, onko tavoite saavutettu? Ovatko laidunkierto ja laidunalueet tarkoituksenmukaisempia ja töiden tekemiseen liittyvät ongelmat vähentyneet? Onko porot käsitelty tehokkaammin? Ovatko porojen aiheuttamat vahingot vähentyneet?

Selvitykset mahdollisista poikkeamista toimenpiteessä.

Paliskunta:

Poronhoitovuosi:

VALITUT TOIMENPITEET

Kuvaa valitut toimenpiteet lyhyesti

1. TOIMENPIDE

Kuvaus 1. toimenpiteen toteuttamisesta:

Selvitykset mahdollisista poikkeamista 1. toimenpiteen toteuttamisessa:

2. TOIMENPIDE

Kuvaus 2. toimenpiteen toteuttamisesta:

Selvitykset mahdollisista poikkeamista 2. toimenpiteen toteuttamisessa:

HKS-raportointi on laadittu (paikka ja päivämäärä):

Liitteet: raportin mukana on liitteitä (kpl)

3. TÄYTTÖOHJEET (Avaa ja sulje valikot kolmiosta)

Toimenpide 1: 7 % eloporomäärän lasku suhteessa suurimpaan sallittuun eloporomäärään

Indikaattorit ja seuranta:

- Lopullinen eloporomäärä poroluettelossa, ja onko vähintään 7 % alle suurimman sallitun eloporomäärän.

Toimenpide 2: Aikainen teurastus 1.6.–15.11. välisenä aikana tai ennen erillisille talvilaitumille siirtämistä

Indikaattorit ja seuranta:

- Teurastus ennen 15.11.: Ajankohdat erotuksissa ja erotusten ulkopuolella teurastetuista poroista ennen 15.11. sekä kokonaisteurasmäärä poroluettelosta kyseiseltä poronhoitovuodelta.
- Teurastus ennen talvilaitumille siirtymistä: kuvaus talvilaitumille siirtymisestä + erotusten teurasmäärät + koko teurasmäärä valmiista poroluettelosta.

Toimenpide 3: Jäkälälaiduntien tilan parantaminen

Indikaattorit ja seuranta:

- Sen todentaminen, miten porot pidetään pois kulumiselle herkiltä talvilaidunalueilta varsinaisen talvilaidunkauden ulkopuolella. Sen todentaminen, miten porojen kulkua ja laidunnusta ohjataan.

Esimerkiksi:

- Paliskunnan tai tokkakuntien talvilaitumien käyttöönoton ajankohta ja poromäärä tai poronomistajien tarhattujen porojen määrä paliskuntatasolla ja keskimääräinen tarhaus aika vuorokausina.
- Paliskunnan mahdolliset päätökset laidunalueiden käytöstä ja mahdollisesta osoittamisesta tokkakunnille.
- Paliskunnan porojen mahdolliset paikannuspisteet (esim. kuva karttasovelluksesta kerran kuussa). Osoitetaan, että porot ovat tietyillä alueilla kesällä ja syksyllä.
- Kuvaus kesäleikkopaikoista, missä poroja koottu aitoihin kesällä.
- Muut mahdolliset toimet laidunkierron kehittämiseksi esimerkiksi vaikuttaminen paliskuntien laiduntien tilaan neuvotteluilla, ennallistamis- tai elvyttämistoimilla.

Toimenpide 4: Kesälaidunkierron kehittäminen

Indikaattorit ja seuranta:

- Kesälaidunalueiden kuvaus, porojen laiduntamisen kuvaus kesälaidunalueella, laidunnuksen painopisteet. Kuvaus, mitä keinoja kesälaidunnuksen ohjaamiseen käytetään: esimerkiksi paimentaminen, aitaaminen, riistapellot, räkkäsuojat
- Porojen laidunnuksen osoittaminen kesälaitumilla.

Esimerkiksi:

- Paliskunnan porojen mahdolliset paikannuspisteet (esim. kuva karttasovelluksesta kerran kuussa).
 - Kuvaus kesäleikkopaikoista, missä poroja koottu aitoihin kesällä
- Tarvittaessa:
 - Asutuksen tai maanviljelyksen vahinkojen vähentäminen: kuvaus, mitä on jo tehty tai mitä paliskunta aktiivisesti tekee.
 - AVI:ssa toimenpiteisiin johtaneet valvonta-asiat kielletyillä alueilla olleista poroista (toimenpiteitä ovat: huomautus, huomion kiinnittäminen, kehoitus tai muu toimenpide).
- Muut mahdolliset toimet laidunkierron kehittämiseksi esimerkiksi vaikuttaminen paliskuntien laidunten tilaan neuvotteluilla, ennallistamis- tai elvyttämistoimilla.

Toimenpide 5: Paliskuntien tai tokkakuntien yhdistäminen tai yhteistyön kehittäminen

Indikaattorit ja seuranta:

- Kuvaus yhdistymisen tai yhteistyön vaikutuksista: mikä on muutos porojen laidunten käytössä, poronhoitotöiden tehostamisessa
- Mitä tavoiteltu, onko tavoite saavutettu? Ovatko laidunkierto ja laidunalueet tarkoituksenmukaisempia ja töiden tekemiseen liittyvät ongelmat vähentyneet? Onko porot käsitelty tehokkaammin? Ovatko porojen aiheuttamat vahingot vähentyneet?
- Paliskuntien väliseen sopimukseen kirjattujen asioiden seuraaminen
- Paliskuntien tai tokkakuntien yhteistyön lisäämisen toimien toteutuminen
- Liitteeksi tarvittaessa esimerkiksi:

- Paliskuntien päätökset ja AVI:n päätös paliskuntien yhdistymisestä
- Paliskunnan mahdollinen päätös tokkakuntien yhdistymisestä

Selvitykset mahdollisista poikkeamista toimenpiteen toteutuksessa

- Esimerkiksi: Selvitys siitä, että mikä vaikuttaa erotuksien pitämiseen ja talvilaitumille siirtymiseen, esim. onko vesistö jäänyt myöhään tms. luonnonolosuhteiden huomioon ottaminen. Kuvataan syyt, jos ei ole saatu teurastettua ennen 15.11. Peruste poikkeamille voi olla luonnonolojen lisäksi esimerkiksi lihakauppatilanne.
- Esimerkiksi: Selvitykset mahdollisista poikkeamisista laidunalueille siirtämisessä tai laidunten käytössä: esim. sääolosuhteiden vaikutus, petojen ja muun maankäytön aiheuttamat ennakoimattomat häiriöt.